

بسمه تعالی

خلاصه گزارش راهبردی پیرامون ناتوی عربی - آمریکایی

مقدمه:

در مدت یک سال گذشته تنش میان تهران و ریاض افزایش یافته و همین موضوع سبب شده تا در کنار قطع روابط دیپلماتیک، تنش در محیط امنیت پیرامونی دو کشور افزایش یابد. ایران و عربستان در بالاترین وضعیت تعارض امنیتی و سیاسی قرار دارند و در حال حاضر حج و دیپلماسی مربوط به آن تنها ارتباط تهران و ریاض است.

در چند هفته قبل ریاض تمام تلاش خود را به کار گرفت تا با حضور ترامپ در اجلاس امنیت خود، فضا را برای شکل سازی و ایجاد یک ائتلاف رسمی علیه ایران مساعد سازد که خروج قطر از چتر سیاسی عربستان به تشدد آرا افزود. البته نباید فراموش شود ریاض رسماً دنبال رهبری عربی برای مقابله با ایران است. در این گزارش به بررسی روابط ایران و عربستان در جغرافیای سیاسی امنیت منطقه ای هستیم.

متن گزارش:

ایران و عربستان در موضوعات و جغرافیا با یکدیگر دچار تعارض و تضاد شدند و هر دو برای دست یابی به اهداف خود علاوه بر هزینه های سیاسی، دست به اقدامات نظامی و امنیتی ضد یکدیگر زده اند. به واقع ایران برای حفظ امنیت داخلی خود راهبرد معینی به نام دفاع ناهمتراز و دفاع مردم پایه را برگزیده و از طرفی عربستان با دپوی تسلیحات و به کارگیری آن علیه اهداف امنیت ملی و منطقه ای جمهوری اسلامی ایران به نوعی پیام خود را به تهران اعلام کرده است. در هفته گذشته وزیر دفاع عربستان، محمد بن سلمان در مصاحبه ای به مسئولان جمهوری اسلامی ایران هشدار داد در صورت استمرار فضای سیاسی و امنیتی، بحران را به داخل ایران منتقل می کند. این تهدید به واقع اعلام جنگ در عرصه سیاسی - امنیتی است و عربستان علاوه بر حمایت رسمی از گروه های تروریستی رسماً ایران را به انتقال بحران در عمق تهدید کرد. در چنین شرایطی وزیر دفاع ایران در پاسخ به این ادعا، عربستان را به پاسخ بیش از حد تصور ارجاع داد و رسماً نقاط نظامی - امنیتی عربستان را به حمله موشکی تهدید کرد. در چنین شرایطی ایران و عربستان در بالاترین وضعیت تضاد سیاسی - امنیتی قرار دارند و می رود تا این دو کشور به مسائل پیرامونی خود

واکنش‌های مختلفی نشان دهند. این را نباید فراموش کرد مرگ ملک عبدالله زمینه را برای حضور خاندان سدیری و افزایش قدرت نظامی محمد بن سلمان باز کرده است. عربستان تمایل دارد دو هدف مهم را در این مانور قدرت نشان دهد :

الف) دستیابی به رهبری جریان عرب پس از حذف صدام و کنار رفتن سوریه از مسائل سیاسی منطقه و مدیریت بدنه دینی اهل سنت در جهان

ب) قرار گرفتن در کنار ایران به‌عنوان بازیگر مؤثر منطقه‌ای و تصاحب عنوان ژاندارم منطقه‌ای پس از دوران پهلوی

می‌بایست فراموش نشود پس از دوران پهلوی، آمریکایی‌ها در منطقه بیش از آنکه اتکای سیاسی - امنیتی به یک دولت خاص داشته باشند، قدرت را در گسترده حضور میدانی متمرکز کردند و پایگاه‌های مختلفی را در سطح غرب آسیا تأسیس نمودند. بخشی از توان نظامی آمریکا در منطقه متمرکز شد و به جنگ علیه عراق و افغانستان اختصاص یافت. پس از خروج نیروهای نظامی از عراق و آغاز بحران در سوریه، آمریکایی‌ها تمایل دارند تا در شمال سوریه نیز قدرت برتر را به دست گرفته و حضور خود را تثبیت کنند. آنچه عربستان از آن بیم دارد، خروج منطقه‌ای آمریکا و عدم جایگزین حمایتی است. چند ماه قبل از انگلیس دعوت شد تا در بحرین پایگاه نظامی خود را تأسیس کند اما برگزیت مانع از پویایی سیاست‌های بین‌المللی انگلیس در ماه‌های آتی است. سرعت تحول در منطقه عربستان را به فکر برد تا با یک قرارداد چند ده‌میلیاردی (۱۱۰ میلیاردی تسلیحات و چند ده‌میلیاردی غیر تسلیحاتی) سهم خود را از بازار تسلیحاتی آمریکا افزایش داده و همچون محمدرضا پهلوی، آمریکا را در یک سهم تجاری درگیر سازد و از شخصی چون ترامپ استفاده سیاسی کند.

در زیر تعارض و تضاد جمهوری اسلامی ایران و پادشاهی عربستان سعودی را بررسی می‌کنیم:

۱/ عراق

عراق بزرگ‌ترین چالش ایران و عربستان است. عراق مرزی جنوبی با شمال عربستان دارد و جغرافیای جنوب عراق با گستره شیعیان یک تهدید بالقوه برای دولت سعودی است. تقویت جریان حشدالشعبی در عراق توسط جمهوری اسلامی ایران و حمایت سیاسی از بغداد و جریان‌های سیاسی مستقر در دولت موجب

شده تا عربستان بیش از گذشته موقعیت عراق را تنش‌زا برای خود تصور کند. عربستان دوران پسا صدام را فرصتی می‌داند تا اهل سنت عراق بازسازی شود و به قدرت اصلی بازگردد. دور شدن اهل سنت و جذب این بدنه در بخشی از مناطق عراق در داخل گروه‌های مختلف سیاسی موجب شد تا عربستان به سیاست خود دست نیابد. تقسیم مذهبی قدرت در عراق عامل اصلی کاهش نقش و بازیگری عربستان در عراق باشد. (در عراق رئیس مجلس از میان اهل سنت برگزیده می‌شود) از طرف دیگر با آغاز بحران داعش در عراق شاهد فعال شدن دیپلماسی نظامی - امنیتی عربستان در سطح داخلی عراق به‌ویژه مناطق شمالی این کشور هستیم. آزادسازی تکریت و بیجی نشان داد عربستان نقش نظامی فعالی در عراق دارد و تسلیحات کشف‌شده، خودروهای نظامی منهدم شده و بعضاً افراد دستگیرشده توسط نهادهای امنیتی عراق، عربستان را متهم اصلی تنش در این کشور معرفی کرده است. این را نباید فراموش کرد گستردگی محبوبیت حشدالشعبی و تنفر فرماندهان آن از عربستان، بدنه را نسبت به این کشور منزجر کرده و در واقع مردم عراق از عربستان در سطوح مختلف دوری می‌کنند. فعال شدن دیپلماسی رسمی عربستان در عراق پس از سال‌ها تنش نشان می‌دهد، این کشور به دنبال بازسازی طرح خود برای جذب عراق در دوران بازسازی است. موضوعی که عراق در دوران بازسازی به آن نیاز دارد، عربستان با وام یا کمک‌های بلاعوض مرتفع می‌سازد.

۲/ ترکیه، آذربایجان و کشورهای مستقر در منطقه قفقاز

ترکیه و کشورهای حاضر در جغرافیای قفقاز فرصت مناسبی است تا نسبت به عربستان تجدید روابط داشته باشند. هدف مشترک پیرامون موضوع ایران و سوریه موجب شده تا ترکیه با نگاه اخوانی به عربستان نزدیک شود و از او به‌عنوان یک دولت همراه استفاده شود. البته نباید فراموش کرد با تغییر قانون اساسی در ترکیه، رئیس‌جمهور مستقر قدرت بیشتری نسبت به حفظ امنیت و سیاست‌های دفاعی برعهده‌گرفته و رسماً قدرت اصلی کشور را سازمان‌دهی می‌کند. حضور عربستان در این منطقه بیش از آنکه یک حضور سیاسی - امنیتی باشد، حضور برای جذب نیروی انسانی جهت گسیل در مناطق مختلف است. نیروهای چچنی مستقر در سوریه و گروه‌های مستقر در ریف دمشق گواه این مدعاست. از طرفی ایران نیز تمایل دارد سطح روابط خود را با ترکیه حفظ کند. ترکیه تا مدتی قبل دریچه اروپایی ایران بود و در دوران تحریم نقش مهمی در تأمین مایحتاج ضروری مردم ایران داشت. سطح واردات و صادرات ایران و ترکیه در مجموعه نمره قبولی دارد و ترکیه حاضر نیست بازار ۸۰ میلیونی ایران را از دست دهد. اختلاف سیاسی ایران و ترکیه در سوریه و در نهایت حذف عربستان از مذاکرات این کشور سبب شده تا ایران برنامه منسجمی برای جامعه ترک و یا

دولت ترکیه و آذربایجان نداشته باشد. هرچند رابطه جمعیت مذهبی آذربایجان رابطه نزدیک با ایران است اما جمهوری اسلامی ایران در حوزه داخلی آذربایجان تا به امروز دخالت نداشته و این مسئله فضا را برای حضور عربستان فراهم کرده است.

۳/ یمن

چالشی مهم پیرامون عربستان و ایران در مسئله یمن است. جمهوری اسلامی ایران با پذیرفتن دولت انتقالی و شورای عالی سیاسی یمن رسماً عربستان را در پرونده یمن کنار زد و با حمایت‌های مختلف از گروه‌های مقاومت در یمن در برابر تهاجم نظامی عربستان، یک‌سوی قضیه صنعا ایستاده است. ایران بر اساس قانون اساسی و اندیشه‌های ایدئولوژی خود از مردم یمن حمایت می‌کند و معتقد است دولتی که توسط مردم کنار گذاشته شد، صلاحیت مدیریت مردم و ارتباط با کشورهای مختلف جهانی را ندارد. حمله ددمنشانه عربستان به یمن و حمایت تام ایران از مجاهدین یمنی نشان می‌دهد پرونده یمن چالش‌ترین موضوع سیاسی ایران و یمن در منطقه است. شنیده‌های سیاسی نشان می‌دهد، عربستان حاضر است از پرونده سوریه کنار رود اما یمن را حفظ کند. البته نباید فراموش شود، عربستان دستاوردی هم نه در میدان و نه در سیاست سوریه ندارد و به تعبیر بهتر به دنبال معامله بر سر یک موضوع باخته و جایگزینی با یک پرونده برنده است.

۴/ سوریه و لبنان

سوریه یکی دیگر از چالش‌های جدی ایران و عربستان در موضوعات منطقه‌ای است. ایران رسماً از دولت رسمی و مردم سوریه حمایت می‌کند اما عربستان تمایل دارد با تغییر سیاسی در سوریه، حکومت این کشور را سرنگون کند. اهدای تجهیزات نظامی، اعزام نیروی انسانی، ورود رسمی نیروهای اطلاعات و مستشاران امنیتی - نظامی سعودی به خاک سوریه، جنگ رسانه‌ای علیه دولت مستقر و ده‌ها مورد دیگر بخشی از اقدامات سعودی‌ها در پرونده سوریه است. با پیروزی نیروهای مقاومت در عملیات نصر ۲ و درنهایت آزادسازی حلب به یک‌باره طرح اصلی عربستان برای مهار سوریه شکست خورد و ترکیه پای میز مذاکره آمد. در حال حاضر عملیات در جنوب سوریه و جداسازی بخش شرقی این کشور مهم‌ترین خواست عربستان در تحولات میدانی سوریه است.

در کنار آن لبنان نیز مسئله دیگر عربستان با ایران است. بر سر ریاست جمهوری لبنان، عربستان تمام تلاشش را بکار گرفت تا گزینه حزب الله لبنان به عنوان رئیس جمهور آینده این کشور برگزیده نشود که با انتخاب ژنرال عون این تلاش از بین رفت. از طرفی برای برقراری توازن میان قوا در لبنان و حل مناقشه سیاسی لبنان، نخست‌وزیری در اختیار حامی اصلی عربستان یعنی سعد حریری قرار گرفت. عربستان تمایل دارد از قدرت نظامی و سیاسی حزب الله بکاهد ولی تا به امروز به دلیل نقش فعال حزب الله در برقراری توازن امنیتی لبنان و همچنین پاسخ به اسرائیل به عنوان متجاوز حریم این کشور نتوانسته از حذف حزب الله دستاوردی به دست آورد.

۵/ بحرین و سایر کشورهای خلیج فارس

بحرین دیگر چالش جدی ایران و عربستان است. ایران از مردم بحرین در تغییر و اصلاح نظام حمایت می‌کند اما سعودی‌ها با اعزام ۹ لشکر نظامی در نهایت اشغال بحرین در برابر خواست اجتماعی ایستادند. دستگیری و اخراج آیت الله عیسی قاسم دیگر چالش جدی ایران و عربستان در بحرین است.

سایر کشورهای خلیج فارس به دلیل نوع ارتباط با عربستان به ضدیت در برابر ایران مشهور هستند. امارات هنوز به دنبال طرح ادعای دروغین جزایر ایرانی است و عربستان از این ادعاها حمایت می‌کند. کویت هرچند در ظاهر رابطه بهتری با ایران دارد اما نتوانسته سطح روابط خود را با عربستان به خاطر ایران تغییر دهد. عمان نیز اخیراً به سمت عربستان گردش کرده است.

جمع بندی:

عربستان در ماه‌های اخیر تعارض خود را با تشکیل ائتلاف یا ناتوی عربی - آمریکایی نسبت به ایران افزایش داده است. مشکل عربستان نداشتن مشروعیت نظامی و امنیتی علیه ایران در منطقه است. قدرت نظامی عربستان قدرت وابسته و برخلاف آن در ایران قدرت بومی و دفاع همه‌جانبه تصور شده است. جنگ میان ایران و عربستان بعید است زیرا عربستان می‌داد با جنگ علیه ایران، این مشروعیت را به جریان مقاومت داده تا سلاح خود را در این چندساله به سمت مرکز تروریسم هدف بگیرند. مردم عراق منتظر یک جرقه جهت درگیری با عربستان هستند و دمشق نیز تمایل جدی دارد تا انتقام این همه خسارت را در یک حمله موشکی بگیرد. یمن نیز با آغاز درگیری میان ایران و عربستان رسماً نیروی زمینی خود را برای حمله به ریاض بسیج خواهد کرد و منطقه با یک تحول عظیم مواجه می‌شود. تنش میان ایران و عربستان افزایش

خواهد داشت اما به جنگ نمی‌رسد، ولی نباید به بسیج امکانات و تهدیدات پیرامون موضوعات داخلی بی‌توجه بود. به نظر می‌رسد ایران در برابر این ائتلاف به دنبال تقویت عملیات اطلاعاتی فرامرزی است تا اهداف تروریستی را از مبدأ دفع کند. جمع‌بندی نشان می‌دهد، ناتوی آمریکایی - عربی برای پایان دادن به مسائل ایران در جغرافیای سرزمینی اختلافی بالا است و عربستان از تمام امکانات برای حضور بیشتر در پرونده‌های بالا استفاده خواهد کرد. البته نباید فراموش شود کنار رفتن ایران در هر یک از این گزینه‌ها می‌تواند وزنه توازنی امنیت را در منطقه بهم بریزد و عربستان نسبت به یک خطای محاسباتی چون صدام به اشتباه بیندازد. حفظ دستاوردهای فوق توسط جمهوری اسلامی ایران بسیار مهم و قابل توجه است.

تهیه شده در دفتر مطالعات و آینده‌پژوهی اندیشکده مطالعات جهان اسلام